

پیامدهای زندانی شدن والدین بر عملکرد تحصیلی فرزندان

Consequences of Parent Imprisonment on the Academic Achievement of Children

Y. Maroofi, Ph.D. ✉

دکتر یحیی معروفی ✉

استادیار دانشگاه بوعلی سینا

دریافت مقاله: ۸۸/۱۰/۸
دریافت نسخه اصلاح شده: ۸۹/۹/۱۷
پذیرش مقاله: ۸۹/۱۰/۲۰

Abstract

The main purpose of this research is to examine the consequences of the imprisonment of parents on the academic achievement of their children achievement in the Iranian province of Kurdistan. Student academic achievements are compared before and six months after the incarceration of their parents. The statistical sample comprises 108 imprisoned parents and 155 of their children selected using the simple random sampling method. The instruments used to gather relevant data consist of a researcher-made questionnaire and a checklist.

چکیده:

هدف اصلی این مقاله بررسی پیامدهای زندانی شدن والدین بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان است. برای نیل به این هدف، عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارای والدین زندانی (پدر یا مادر) در قبل از زندانی شدن و بعد از گذشت حداقل شش‌ماه از زندانی شدن مورد مقایسه قرار گرفت. جامعه آماری پژوهش را تمامی مجرمین زندانی استان کردستان که حداقل شش‌ماه از مدت زندانی خود را سپری کرده و دارای فرزند دانش‌آموزی که قبل از به زندان رفتن آن‌ها در یکی از پایه‌های دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه مشغول به تحصیل باشد، تشکیل می‌دهد.

✉Corresponding Author: Dept. of Education, Faculty of Literature, Buali Sina, Hamedan
Tel+9809183731816
Email: y.maroofi2007@gmail.com

✉نویسنده مسئول: همدان، دانشگاه بوعلی‌سینا، دانشکده ادبیات، گروه علوم تربیتی
تلفن: ۰۹۱۸۳۷۳۱۸۱۶
y.maroofi2007@gmail.com پست‌الکترونیکی:

Data were analyzed using the descriptive statistical indices and inferential statistics such as T, F and multivariable regression tests. Main findings are: (1) student academic achievement was lower after parents were imprisoned compared with the time before their imprisonment; (2) academic achievement of female students was found to be lower than that of the male students; (3) academic achievement of high school students was less than that of primary and middle (junior high) school students.

KeyWords: prison, consequences of imprisonment, parents, academic achievement, family.

نمونه آماری پژوهش را ۱۰۸ زندانی و ۱۵۵ دانش‌آموز تشکیل می‌دهند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات را پرسشنامه والدین و چک لیست وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان تشکیل داده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از شاخص‌های آمار توصیفی و آزمون‌های آمار استنباطی شامل آزمون‌های t ، F و رگرسیون چندگانه استفاده شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که زندانی شدن والدین بر وضعیت تحصیلی فرزندان تأثیر منفی داشته و این تأثیر بر عملکرد تحصیلی دختران بیش از پسران و بر عملکرد دانش‌آموزان دوره متوسطه به ترتیب بیش از دوره ابتدایی و راهنمایی بوده است. تأثیر متغیرهایی چون مدت زندانی شدن و نوع جرم زندانی در عملکرد تحصیلی فرزندان از لحاظ آماری معنادار نبوده است. بر مبنای یافته‌های پژوهش پیشنهاد شده، سازمان‌ها و نهادهای مسئول هنگام زندانی شدن فرد با اتخاذ تدابیر لازم، تلاش نمایند آسیب‌های ناشی از زندانی شدن فرد را در ابعاد اقتصادی، عاطفی، اجتماعی و آموزشی بر خانواده و به خصوص فرزندان، کنترل و به حداقل رسانند.

کلیدواژه‌ها: زندان، پیامدهای زندانی شدن، والدین، عملکرد تحصیلی، خانواده.

مقدمه

زندان به عنوان رایج‌ترین شکل مجازات مجرمان و قانون‌شکنان، قدمتی طولانی دارد، در واقع از هنگامی که بشر زندگی اجتماعی را برگزید، پدیده جرم و مجرم نیز چون معضلی اجتماعی پدیدار شد. اصولاً امکانات محدود و خواسته‌های نامحدود انسان‌ها را می‌توان ریشه و علت اصلی ارتکاب جرائم دانست که سبب می‌شود، عده‌ای برای بهره‌مندی از موقعیت‌ها و امکانات با دیگران به رقابت یا

مقابله برخیزند و در این بین برخی از افراد برای رسیدن به هدف‌های خود به کارهای انحرافی و غیرقانونی دست بزنند. به همین دلیل بشر از دیرباز به ضرورت مجازات بزهکاران و افرادی که قصد سلب آسایش از دیگران را داشته‌اند، پی برده و اعتراف کرده است.

امیل دورکیم^۱ جامعه‌شناس بزرگ فرانسوی معتقد است «اگر از آدمی آن‌چه را که در پرتو زندگانی اجتماعی نصیبش شده، باز ستانند تا درجه حیوانات تنزل خواهد یافت» (ستوده، ۱۳۷۶: ۳۰). از این‌رو، وضع قوانین برای برقراری نظم و انضباط اجتماعی، یکی از بدیهی‌ترین اصول دوام و قوام هر جامعه‌ای محسوب شده و تنها زمانی مردم خواهند، توانست از امنیت به عنوان یکی از نیازهای اولیه برخوردار گردند، که اعضای جامعه از قوانین موضوعه پیروی نمایند. وجود نهادهایی که بر پیروی آحاد جامعه نظارت داشته و مانع از تجاوز آن‌ها به حقوق دیگران و هنجارشکنی شود، امری الزامی است. در نتیجه وجود برخوردهای بازدارنده و تنبیهی در مقابل افرادی که به شکستن هنجارها و قوانین ضروری اجتماعی اقدام می‌کنند نه فقط امری لازم، بلکه ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. اما آن‌چه نباید مورد بی‌توجهی قرار گیرد، پیامدهایی است که برخوردهای تنبیهی بر فرد خاطی و اطرافیانش که در بسیاری موارد نقشی نیز در ارتکاب جرم نداشته‌اند، می‌گذارد. در این میان، آن‌چه مورد غفلت واقع شده توجه به قربانیان جرائم، به‌ویژه خانواده‌های مجرمین، بوده است. امروزه، جامعه‌شناسان به توسعه مفهوم قربانی‌شناسی پرداخته و کوشیده‌اند تا به صورت نظری به توضیح وضعیت زندگی قربانیان جرائم در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی بپردازند (لاوسون و هیتون، ۱۹۹۹؛ برور و هانتز، ۱۳۷۷). آن‌ها بر این باورند که اعضای خانواده‌های زندانیان به علت محبوس بودن سرپرست خانواده در معرض آسیب‌های آشکار و پنهان بسیاری نظیر تنگناهای معیشتی تمایل به رفتار بزهکارانه در بین فرزندان، تضعیف کنترل فرزندان، پیامدهای کوتاه‌مدت مانند احساس خجالت^۲، برجسب اجتماعی^۳، انزوای اجتماعی، از دست دادن حمایت‌های مالی، تضعیف تعلق خاطر به والدین، تغییر در ترکیب خانواده، کاهش عملکرد تحصیلی، افزایش بزهکاری و افزایش خطر سوءاستفاده از کودکان و پیامدهای بلندمدت مانند طیفی از رفتارها مانند زیر سؤال رفتن اقتدار خانواده، نگرش منفی به پلیس، ضوابط و سیستم قضایی و افزایش وابستگی کودک، توقف رشد، ناتوانی در سازگاری با آسیب‌ها یا موقعیت‌های استرس‌زا در آینده و پیروی از الگوهای رفتاری بزهکارانه قرار می‌گیرند (کوپر و همکاران، ۲۰۰۷؛ جوهانستون، ۲۰۰۱).

نظریه‌پردازان بی‌سازمانی اجتماعی نظیر دورکیم، پارک و برگس بر این باورند که کاهش کارایی نهادهای اجتماعی نظیر خانواد و تضعیف تقیدهای خویشاوندی به عنوان نیروهای غیررسمی کنترل اجتماعی موجب کاهش انسجام سنتی جوامع شده و جرائمی نظیر قتل، سرقت، انحرافات جنسی و اعتیاد را به عنوان پیامد رشد سریع صنعتی شدن، شهرنشینی و مهاجرت فزاینده به سوی حوزه‌های شهری افزایش داده است (احمدی، ۱۳۸۴: ص ۴۳). آن‌ها مجازات زندان را به عنوان ابزار کنترل

اجتماعی و جلوگیری از تخلف از قوانین دارای کارکرد مناسب دانسته و اذعان کرده‌اند که مجازات با هدف محدود کردن متخلفان، محافظت اجتماعی ایجاد نموده و با بازدارندگی مجرمین از ارتکاب مجدد جرم، کاهش رفتار جنایی را موجب می‌گردد (جعفری و نیکپور، ۱۳۸۶). با این وجود، هنگامی که فردی به دلیل ارتکاب اعمال و فعالیت‌های مغایر با مقررات و هنجارهای اجتماعی، از برخی حقوق فردی و اجتماعی خود از جمله آزادی زندگی در خانواده محروم می‌شود و به عبارتی به منظور مجازات، زندانی می‌گردد، بیش از خود او اطرافیانش، به‌ویژه خانواده وی صدمه می‌بینند. فرزندان، خصوصاً چنانچه در دوران کودکی و نوجوانی باشند به دلایل مختلف و از جمله از دست دادن الگوی لازم برای همانندی، فقدان کنترل‌های لازم تربیتی از طرف والدین، کمبودهای شدید عاطفی و اقتصادی، از هم‌پاشیدگی خانواده، علاوه بر مستعد شدن برای پذیرش بسیاری از انحرافات و بزهداری‌های اجتماعی، کارکردها و فعالیت‌هایی آن‌ها در زمینه‌هایی مانند تحصیل و عملکرد تحصیلی دچار وقفه و یا رکود شده و گاه ممکن است تأثیرات جبران‌ناپذیری بر آنان بگذارد.

محیط خانواده یکی از حساس‌ترین و مهم‌ترین کانون‌های هویت‌یابی محسوب می‌شود. بسیاری از روان‌شناسان معتقدند خمیرمایه اصلی شخصیت متعادل یا متزلزل و آسیب‌پذیر کودکان و نوجوانان در کانون خانواده و در سایه تعامل مطلوب با والدین شکل می‌گیرد (افروز، ۱۳۸۳: ص ۶). امروزه در سطح جهان، والدین میلیون‌ها کودک، در زندان بسر می‌برند و هزاران نفر از آن‌ها دچار آسیب‌های عاطفی، اقتصادی و آموزشی ناشی از عدم حضور والدین خود می‌شوند. نتایج بررسی‌های حاکی از آن است که با وجود اهمیت خانواده، جایگاه و قداست خاص آن در فرهنگ اسلامی و ایرانی و انجام پژوهش‌های مختلف درباره مسائل خانواده، در پژوهش‌های داخلی کمتر به مسائل خانواده‌های زندانیان توجه شده است. با این وجود، در پژوهش‌های زیادی تأثیر غیبت والدین به دلیل عواملی چون شهادت، مرگ و... مورد توجه قرار گرفته است.

به اعتقاد تراویز^۴ (۲۰۰۳) فقدان پدر یا مادر به دلیل حبس، جنبه‌های مختلفی از زندگی کودک را به درجات متفاوت تحت تأثیر قرار می‌دهد. چنین غیبتی می‌تواند احتمالاً اثرات مهمی بر زندگی عاطفی، روان‌شناختی، جسمانی و اقتصادی کودک برجای گذارد. نتایج پژوهش‌های مختلف حاکی از آن است که زندانی شدن والدین یک حادثه ساده در زندگی کودک نیست، بلکه فرایند پویایی است که در طول زمان اثرات خود را آشکار می‌سازد (پارک و استوارت، ۲۰۰۱). عدم حضور یک یا هر دوی والدین در محیط خانواده، به‌ویژه اگر این عدم حضور ناشی از عواملی چون زندانی شدن به دلیل ارتکاب جرم باشد، می‌تواند پیامدهای متعدد عاطفی و روانی مانند عدم هویت‌یابی مناسب، کاهش توانمندی تحصیلی و سازگاری‌های اجتماعی و بسیاری دیگر از ناهنجاری‌های اجتماعی گردد. نتایج تحقیقات مختلف از جمله تیلور (۱۹۷۹)، چاپمن (۲۰۰۰)، کریستین (۱۹۹۸)، نجاریان و قلخانی (۱۳۷۱)، مکوندی و همکاران (۱۳۷۰) و احمدنژاد (۱۳۸۰)، حاکی از تأثیر منفی فقدان

والدین بر جنبه‌های مختلف زندگی کودکان و از جمله پیشرفت تحصیلی آن‌ها و نیز تأثیر متفاوت آن بر دانش‌آموزان دختر و پسر در سنین مختلف می‌باشد.

نظریه برچسب^۵ یکی از تئوری‌های مهم جامعه‌شناسی است که جرم را یک پدیده اجتماعی تلقی کرده و انحرافات اجتماعی را تابعی از رفتار دیگران درباره فرد می‌داند. در این تئوری، ممکن است فردی واقعاً منحرف نباشد ولی خوردن برچسب انحراف از طرف جامعه او را منحرف سازد (گروهی، ۱۳۷۸). در این تئوری، نوع برچسب اجتماعی بر اساس نوع جرم ممکن است اثرات متفاوتی بر اطرافیان و اعضای خانواده او بگذارد. به طور مثال جرائمی چون اعمال منافی عفت، دزدی، خرید و فروش مواد مخدر نه فقط از جنبه قانونی یک جرم شمرده می‌شوند، بلکه نوعی عمل خلاف اخلاق و ارزش‌های اجتماعی نیز به حساب می‌آیند (پارک، ۲۰۰۲)؛ بر این اساس احتمالاً نسبت با جرائمی مانند تصادف، ورشکستگی اقتصادی و... احساس شرمساری بیشتری به وابستگان به‌ویژه فرزندان مجرمین القاء می‌کنند.

دانشمندان علوم اجتماعی از تأثیر زندانی شدن بر خانواده به عنوان نوعی از بحران خانوادگی (فیشمن^۶، ۱۹۹۰)، تضعیف روحیه (اسچنلر^۷، ۱۹۷۶) و قربانی شدن کودکان (بلوم^۸ و استینه‌پارت^۹، ۱۹۹۳) یاد کرده‌اند. به عقیده هاینستون^{۱۰} (۲۰۰۱) روزانه میلیون‌ها خانواده از اثرات نامطلوب زندان متأثر شده و آسایش خانواده زندانیان و کودکان آن‌ها کمتر در سیاست اجتماعی دولت‌ها جایگاه مهمی دارد. هنرنیگتون و پارک (۱۹۷۵) ادعا کرده‌اند، کودکانی که پدران خود را از دست داده‌اند با مشکلات بیشتری در ارتباط با انجام تکالیف مدرسه، هوش، پیشرفت تحصیلی و افت معدل و نمره‌های کلاسی مواجه شده‌اند (به نقل از باقری و عطاران، ۱۳۷۳: ۱۰۱).

بررسی‌های انجام شده توسط مازا^{۱۱} (۲۰۰۲) حاکی از آن است که بیش از دو میلیون از هفتاد و دو میلیون کودک خردسال در ایالات متحده دارای پدرانی هستند که مدام در زندان به سر می‌برند و بعد از سال ۱۹۹۱ نیم میلیون نفر بر این تعداد افزوده شده است. به گفته وی ۹۳ درصد زندانیان دارای فرزندی بوده و والدین کودکان سیاه‌پوست نه برابر و کودکان لاتینی‌تبار بیش از سه برابر کودکان سفیدپوست همسن خود به زندان می‌افتند. براساس یافته‌های حاصل از پژوهش کریستین (۱۹۹۸) میانگین نمرات دانش‌آموزان فاقد پدر مدارس ابتدایی به‌طور معناداری پایین‌تر از کودکان خانواده‌های عادی می‌باشد. نتایج مطالعات پاریش و همکاران (۱۹۷۹) نیز حاکی از بروز مشکلات آموزشی در بین فرزندان این خانواده‌ها به دلیل از دست دادن پدر می‌باشد. تحقیقات چاپمن (۲۰۰۰)، پاریش و همکاران (۱۹۷۹) و تیلور (۱۹۷۹) در خصوص تأثیر غیبت پدر را بر پیشرفت تحصیلی فرزندان نشان داده است که پیشرفت تحصیلی فرزندی که به دلیل طلاق یا مرگ، والدین خود را از دست داده‌اند، به‌طور معناداری از فرزندان خانواده‌های عادی کمتر می‌باشد (به نقل از مجیدی و خسروی، ۱۳۷۸). گریگوری (۱۹۶۵) دریافت که دانش‌آموزان واجد هر دو والد در مقایسه با دانش

آموزان تک‌والدینی به نسبت بسیار بیشتری فارغ‌التحصیل شده‌اند. هم‌چنین این تحقیق نشان داد که فقدان یکی از والدین تأثیر منفی بیشتری بر دختران در مقایسه با پسران گذاشته است. اسمیت، روزنبرگ و لندی (۱۹۶۸) نمره‌های آزمون ورود به دانشگاه‌های آمریکایی دو گروه از دانشجویان دختر و پسر که پدرانشان برای دو سال یا بیشتر غیبت داشته‌اند را مورد مقایسه قرار داده و نشان داده‌اند که نمره‌های آزمون ورودی دانشجویان پسر با غیبت پدر نسبت به سایر دانشجویان دختر کمتر است. در همین راستا مشخص شد که غیبت پدر در سنین بین تولد تا چهار سالگی اثرات سوء کمتری نسبت به غیبت در سنین ۵ تا نه سالگی برای فرزندان دارد (به‌نقل از باقری و عطاران، ۱۳۷۳).

یافته‌های جعفری و نیکپور (۱۳۸۶) حاکی از آن است که زندانی شدن والدین تأثیر منفی بر وضعیت تحصیلی فرزندان آن‌ها می‌گذارد و با زندانی شدن والدین، فرزندان آن‌ها دچار افت تحصیلی می‌شوند. علی زاده‌محمدی (۱۳۸۵) دریافته است که دانش‌آموزان با جو خانوادگی ناکارآمد در مقایسه با خانواده‌های عادی از وضعیت تحصیلی بدتری برخوردارند. در پژوهش سپهوندی (۱۳۶۶) دلایل افت تحصیلی دانش‌آموزانی که پدران خود را در جنگ از دست داده بودند، احساس کمبود پدر و داشتن اشتغال ذهنی نسبت به او، فقدان توجه و یاری پدر در امر تحصیل ذکر شده است. نتایج این تحقیق هم‌چنین نشان می‌دهد که غیبت پدر به لحاظ تحصیلی، دختران را بیش از پسران تحت تأثیر قرار می‌دهد. بهزادی (۱۳۶۵) در بررسی وضعیت تحصیلی گروهی از فرزندان معظم شهدا در دوره راهنمایی در مدارس شیراز نشان داده که وضعیت تحصیلی پسران شاهد ضعیف‌تر از دختران شاهد بوده و گذشت زمان و موقعیت شغلی پدر در موفقیت و شکست تحصیلی فرزندان شاهد اثر چندانی نداشته است. محمدی‌فروود (۱۳۷۹) در پژوهشی به این نتیجه رسیده است که بین مدت حبس گذرانده شده و گرایش همسر به طلاق و مشکلات تحصیلی فرزندان ارتباط معناداری وجود ندارد. عبدی (۱۳۷۱) دریافت زندانی شدن مادر در ۶۶ درصد موارد، تأثیری در ترک تحصیل فرزندان آن‌ها ندارد و تنها در ۳۰ درصد موارد موجب ترک تحصیل آن‌ها شده است. بر اساس آن‌چه گفته شد مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است آیا بین عملکرد تحصیلی فرزندان مجرمین قبل و بعد از دستگیری آنان رابطه وجود دارد، متغیرهای چون جنسیت، دوره تحصیلی، مدت زندانی شدن والدین، نوع جرم ارتكابی آن‌ها چه رابطه‌ای با عملکرد تحصیلی فرزندان دارد؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

در این پژوهش از روش تحقیق توصیفی^{۱۲} از نوع علیّی مقایسه‌ای^{۱۳} یا پس‌رویدادی^{۱۴}، که در آن از معلول به علت پی برده می‌شود، استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه مجرمین

زندانی استان کردستان در سال ۱۳۸۴ که حداقل شش ماه از مدت زندان شدن آن‌ها سپری شده و دارای فرزند دانش‌آموزی بوده‌اند که قبل از به زندان رفتن آن‌ها در یکی از پایه‌های تحصیلی دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه مشغول به تحصیل بوده، تشکیل می‌دهند. بر اساس اطلاعات کسب شده از سایت سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور^{۱۵} از مجموع ۱۳۷۴۳۰ نفر زندانی کشور در تیرماه ۱۳۸۴ تعداد ۱۴۲۲ نفر معادل ۱/۰۷ درصد متعلق به زندانیان استان کردستان می‌باشند. از این تعداد ۹۷/۷۵ درصد، یعنی ۱۳۹۰ نفر مرد و ۲/۲۵ درصد یعنی ۳۲ نفر زن بوده‌اند. با استفاده از روش تصادفی طبقه‌ای ساده ۱۰۸ زندانی و ۲۳۵ فرزند دانش‌آموز آن‌ها انتخاب شدند. چنانچه زندانیان دارای دو فرزند پسر و دختر بوده‌اند هر دو انتخاب شده و در غیر این صورت، از بین فرزندان دانش‌آموز آن‌ها یک پسر و یک دختر انتخاب گردید. سرانجام، در این پژوهش تعداد ۱۵۵ دانش‌آموز به‌عنوان نمونه آماری مورد بررسی قرار گرفتند.

ابزارهای پژوهش

اطلاعات مورد نیاز در این پژوهش از طریق یک پرسشنامه محقق ساخته و یک چک لیست جمع‌آوری شد. در پرسشنامه سؤالاتی در باره مشخصات زندانی، زمان دستگیری، نوع جرم و مدت زندانی شدن، تعداد فرزندان دانش‌آموز، پایه تحصیلی، دوره و محل تحصیل مطرح و از طریق مراجعه حضوری به زندان تکمیل گردید و از چک لیست نیز برای ثبت نمرات حاصل از عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در قبل و بعد از زندانی شدن والدین استفاده شد. اطلاعات مربوط به عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان از طریق پایگاه استانی سازمان آموزش و پرورش استان کردستان واقع در کارشناسی‌های سنجش و ارزشیابی آموزش عمومی و متوسطه اخذ گردید. برای تعیین روایی ابزارها از روایی محتوایی با کمک افراد متخصص استفاده گردید. پایایی ابزارها نیز به روش بازآزمایی (اجرای مجدد با فاصله ۲۰ روز) معادل ۹۷ درصد تعیین گردید. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی نظیر فراوانی، میانگین و انحراف معیار تلخیص و طبقه‌بندی شد. فرضیات پژوهشی نیز با کمک آزمون‌های آماری t ، تحلیل واریانس و رگرسیون خطی چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

بیشترین و کمترین میانگین عملکرد تحصیلی به ترتیب در قبل و بعد از دستگیری به دانش‌آموزان دوره ابتدایی و متوسطه تعلق دارد. میانگین عملکرد تحصیلی دختران چه قبل و چه بعد از دستگیری والدین‌شان بیشتر از پسران است. با این وجود، پس از زندانی شدن والدین میانگین عملکرد تحصیلی دختران بیشتر از پسران دچار کاهش شده است. در بین دو جنس نیز در هر سه

دوره پایین‌ترین عملکرد تحصیلی به پسران دوره متوسطه تعلق دارد. مقایسه تعداد دانش‌آموزان در قبل و بعد از دستگیری والدین حاکی از کاهش تعداد آن‌ها از ۱۵۵ نفر به ۱۴۵ نفر می‌باشد. این کاهش فراوانی متعلق به کسانی است که بعد از زندانی شدن والدین خود ترک تحصیل کرده‌اند. به عبارتی می‌توان گفت با زندانی شدن والدین حدود ۶ درصد از کودکان ترک تحصیل کرده‌اند. در جدول ۱ داده‌های توصیفی ارائه شده است.

جدول ۱: توصیف عملکرد دانش‌آموزان مورد مطالعه قبل و بعد از زندانی شدن والدین

جنسیت	دوره تحصیلی	تعداد	میانگین قبل	تعداد	میانگین بعد
پسر	ابتدایی	۳۵	۱۷/۲۱	۳۳	۱۶/۵۸
	راهنمایی	۳۰	۱۴/۹۷	۳۰	۱۳/۸۲
	متوسطه	۱۹	۱۳/۴۸	۱۶	۱۱/۲۴
	کل	۸۴	۱۵/۵۹	۷۹	۱۴/۴۵
دختر	ابتدایی	۳۳	۱۸/۱۳	۳۰	۱۷/۱۷
	راهنمایی	۲۸	۱۶/۲۴	۲۷	۱۴/۸۹
	متوسطه	۱۰	۱۴/۶۷	۹	۱۱/۹۳
	کل	۷۱	۱۶/۹۰	۶۶	۱۵/۵۲
کل	ابتدایی	۶۸	۱۷/۶۵	۶۳	۱۶/۸۷
	راهنمایی	۵۸	۱۵/۵۸	۵۷	۱۴/۳۲
	متوسطه	۲۹	۱۳/۸۹	۲۶	۱۱/۴۳
	کل	۱۵۵	۱۶/۱۹	۱۴۵	۱۴/۹۴

میانگین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مورد بررسی قبل از دستگیری والدین آن‌ها برابر ۱۶/۱۹ است که در طول حبس به ۱۴/۹۴ کاهش یافته است. تفاوت مشاهده شده بین عملکرد دانش‌آموزان قبل و بعد از دستگیری والدین معنادار می‌باشد ($t = ۸/۸۱$, $df = ۱۴۵$, $p < ۰/۰۰۰۱$). به عبارتی می‌توان گفت عملکرد تحصیلی فرزندان مجرمین با دستگیری والدین آن‌ها کاهش یافته است. خلاصه اطلاعات جمع‌آوری شده و نتایج آزمون t در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: مقایسه میانگین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان قبل و بعد از زندانی شدن والدین

متغیرهای مورد مقایسه	مقایسه تفاوت‌ها				میانگین عملکرد قبل و بعد از زندانی شدن والدین
	مقدار t	درجه آزادی	فاصله اطمینان ۹۵٪		
			حداقل	حداکثر	
میانگین عملکرد قبل و بعد از زندانی شدن والدین	۸/۸۰۹	۱۴۴	۱/۱۰۲۵	۱/۷۴۱۳	۰/۱۶۱۳۶

بین میانگین نمرات عملکرد تحصیلی پسران و دختران قبل از زندانی شدن والدین تفاوت معناداری وجود دارد. $t = 2/82$ ($df = 153$) $p < 0/005$ و میانگین نمرات دختران بیشتر از پسران است، اما این تفاوت در میانگین عملکرد تحصیلی آنها، بعد از زندانی شدن والدین معنادار نیست ($t = 1/169$ ، $df = 143$) $p < 0/169$. خلاصه آزمون t در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳: مقایسه میانگین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر قبل و بعد از زندانی شدن والدین

سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار t	مقایسه تفاوتها			متغیرهای مقایسه شده	
			فاصله اطمینان ۹۵٪		میانگین تفاوتها		
			حداکثر	حداقل			
۰/۰۰۵	۱۵۳	۲/۸۲۱	۰/۴۰۰۵	۲/۲۷۳۰	۰/۴۷۳۸	۱/۳۳۶۷	میانگین (دختر - پسر) قبل از دستگیری
۰/۱۶۹	۱۴۳	۱/۱۶۹	۰/۳۸۸۴	۲/۱۹۲۷	۰/۶۵۲۸	۰/۹۰۲۱۲	میانگین (دختر - پسر) بعد از دستگیری

اگرچه میانگین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان با افزایش مدت زندانی شدن والدین آنها کاهش یافته، ولی این کاهش از لحاظ آماری معنادار نیست. به عبارت دیگر، اثرات مدت زندانی شدن والدین که برحسب سه طبقه شش ماه تا یک سال، یک تا دو سال و بیش از دو سال طبقه‌بندی شده بود، بر عملکرد تحصیلی فرزندان معنادار نیست ($F = 0/837$ ، $df = (1, 153)$) $p < 0/453$. به علاوه نوع جرم والدین نیز در عملکرد تحصیلی فرزندان تأثیری نداشته است بر این اساس، تفاوت‌های مشاهده شده در میانگین عملکرد دانش‌آموزان برحسب نوع جرم والدین معنادار نیست ($F = 1/041$ ، $df = (6, 137)$) $p < 0/402$. نتایج توصیفی و آزمون تحلیل واریانس در جداول شماره (۴ و ۵) ارائه شده است.

جدول ۴: توصیف عملکرد دانش‌آموزان مورد مطالعه بر اساس نوع جرم ارتكابی والدین

نوع جرم	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
استعمال و خرید و فروش مواد مخدر	۶۸	۱۴/۸۶	۳/۳۲
حمل اسلحه و اقدام علیه امنیت ملی	۱۶	۱۴/۲۷	۴/۲۴
سرقت، جعل و کلاهبرداری	۱۱	۱۴/۹۴	۴/۰۸
مشارکت در قتل عمد	۱۰	۱۵/۰۳	۲/۳۱
جرایم مالی	۱۸	۱۳/۷۹	۳/۸۹
استعمال و خرید و فروش مشروبات الکلی	۱۵	۱۶/۳۰	۲/۳۳
جرایم و حوادث رانندگی	۶	۱۶/۴۸	۳/۱۵
کل	۱۴۴	۱۴/۸۹	۳/۴۳

جدول ۵: آزمون تحلیل واریانس برای مقایسه میانگین گروه‌ها بر اساس نوع جرم والدین

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
بین‌گروهی	۷۳/۳۳۹	۶	۱۲/۲۲۳	۱/۰۴۱	۰/۴۰۲
درون‌گروهی	۱۶۰۹/۱۹۰	۱۳۷	۱۱/۷۴۶		
کل	۱۶۸۲/۵۲۹	۱۴۳			

با وجود آن که تفاوت‌های مشاهده شده بین میانگین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دوره‌های تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه قبل و بعد از دستگیری والدین آن‌ها معنادار است. ($F=۲۴/۹۱$ ، $(p<۰/۰۰۰۱$ ، $df= (۲, ۱۴۱)$) و ($F=۴۱/۹۷$ ، $(p<۰/۰۰۰۱$ ، $df= (۲, ۱۴۱)$) اما میزان f مشاهده شده در بعد از دستگیری ($F=۴۱/۹۷$) بسیار بیشتر از قبل از دستگیری ($F=۲۴/۹۱$) است. به منظور مقایسه تفاوت میانگین‌ها از آزمون تعقیبی توکی (HSD) استفاده شد. نتایج مقایسه دو به دو میانگین‌ها حاکی از آن است که بیشترین کاهش عملکرد قبل و بعد از زندانی شدن والدین در دوره متوسطه به ترتیب در مقایسه با دوره ابتدایی و راهنمایی اتفاق افتاده است.

محل زندانی شدن و زندگی والدین تأثیری در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان نداشته است و تفاوت‌های مشاهده شده در بین میانگین عملکرد آن‌ها در قبل و بعد از زندانی شدن والدین‌شان معنادار نمی‌باشد ($F=۱/۴۳$ ، $(p<۰/۲۱$ ، $df= (۶, ۱۴۶)$) و ($F=۴/۹۷$ ، $(p<۰/۱۹۸$ ، $df= (۶, ۱۳۹)$).

به منظور تعیین سهم و نقش هر کدام از متغیرهای مستقل (مدت محکومیت والدین، مدت سپری شده، جنسیت دانش‌آموز و دوره تحصیلی قبلی و فعلی) در متغیر وابسته (عملکرد تحصیلی فعلی دانش‌آموزان) از آزمون رگرسیون چند گانه بر اساس شیوه ورود گام به گام^{۱۶} متغیرها استفاده گردید. نتایج آزمون حاکی از معنادار بودن رگرسیون بوده و متغیرهای دوره فعلی تحصیلی دانش‌آموز و جنسیت آن‌ها به ترتیب بیشترین تأثیر را دارد ($R^2=۰/۳۸$ / تعدیل شده $۴۷/۲۴$ و $۳۶/۴۷$) $(F=۹۰, ۱)$ ، $(p<۰/۰۰۰۱)$ و تأثیر بقیه متغیرها در این مدل معنادار نبوده است. این یافته نشان می‌دهد که متغیر پیش‌بین دوره فعلی به تنهایی توانایی پیش‌بینی ۵۹ درصد، جنسیت دانش‌آموز به تنهایی قادر به پیش‌بینی ۱۹ درصد و حضور هر دو متغیر با هم توانایی تبیین ۵۷ درصد از تغییرات متغیر ملاک یعنی عملکرد تحصیلی فعلی دانش‌آموز را دارند. خلاصه نتایج در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶: خلاصه نتایج مدل رگرسیون

سطح معناداری P	مقدار t	ضریب استاندارد	ضریب غیراستاندارد		مدل رگرسیون	
			B	استاندارد خطا	ثابت	دوره فعلی
۰/۰۰۰۱	۲۶/۹۹	۰/۵۸۹	۰/۷۲۶	۱۹/۵۹	ثابت	۱
۰/۰۰۰۱	۶/۸۸		-۲/۶۲۲	۰/۳۸۱	دوره فعلی	
۰/۰۰۰۱	۱۶/۰۰۸	۰/۵۷۱	۱/۱۰۲	۱۴/۶۴۴	ثابت	۲
۰/۰۰۰۱	-۶/۸		-۰/۳۷۴	-۲/۵۴۲	دوره فعلی	
۰/۰۲۴	۲/۳۰۲		۰/۱۹۳	۰/۵۷۷	۱/۲۸۱	

بحث

یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که زندانی شدن والدین در کاهش عملکرد تحصیلی فرزندان آن‌ها مؤثر بوده است. غیبت والدین به هر دلیلی به‌ویژه به دلیل زندانی شدن می‌تواند

وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان (پارک و استوارت، ۲۰۰۱؛ جعفری و نیکپور، ۱۳۸۴) و امنیت روانی - عاطفی، جسمانی، اقتصادی و اجتماعی کودک را دچار اختلال سازد و هر کدام از این عوامل به دلیل اهمیتی که در زندگی فرد دارند، عملکرد فرد را در زمینه‌های مختلف، از جمله در تحصیل تحت تأثیر قرار می‌دهند (چاپمن، ۲۰۰۰؛ هنرنیگتون و پارک، ۱۹۷۵؛ کریمن، ۱۹۶۵؛ علی زاده‌محمدی و همکاران، ۱۳۸۵؛ عبدی، ۱۳۷۱؛ مکارمی، ۱۳۷۰؛ بهزادی، ۱۳۶۵ و سپهوندی، ۱۳۶۵). با این وصف، در برخی پژوهش‌ها ارتباط معناداری بین محبوس شدن والدین و وضعیت تحصیلی فرزندان یافت نشده است (مامولا، ۲۰۰۰؛ محمدی‌فروید، ۱۳۷۹). وجود همخوانی با توجه به مبانی نظری متعددی که در این زمینه وجود دارد، طبیعی به نظر می‌رسد، اما در ارتباط با ابزارها و متدلوژی تحقیقات ناهمخوان خارجی به دلیل عدم دسترسی به اصل تحقیقات امکان قضاوت درباره آن‌ها مشکل می‌باشد، ولی در ارتباط با تحقیق محمدی‌فروید باید گفت، این پژوهش حداقل در ارتباط با وضعیت تحصیلی فرزندان زندانیان ابزار مناسبی را به کار نبرده و تنها ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این باره پرسشنامه‌ای بوده که در هنگام ملاقات در اختیار مادران دانش‌آموزان قرار گرفته است. بنابراین باید با احتیاط با یافته‌های آن درباره وضعیت تحصیلی برخورد شود.

با وجود این‌که زندانی شدن والدین در کاهش میانگین عملکرد تحصیلی فرزندان دختر و پسر مؤثر بوده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، این کاهش در عملکرد دختران بیشتر از پسران تأثیر گذاشته است. دلیل تأثیر و آسیب‌پذیری بیشتر دختران از زندانی شدن والدین را در مقایسه با پسران شاید بتوان به ویژگی‌های روحی و روانی دختران نسبت داد، زیرا دختران از لحاظ روحی - روانی حساس‌تر از پسران بوده و ناملایمات زندگی و فشارهای حاصل از آن بر دختران بیش از پسران سنگینی می‌کند و همین امر می‌تواند عملکرد آنان را به‌ویژه در زمینه تحصیل تحت تأثیر قرار دهد. از طرفی این یافته بر اساس دیدگاه روانکاوان از جمله فروید در ارتباط با تأثیر پدر بر هویت‌یابی دختران در دوران کودکی قابل توجیه می‌باشد. یافته‌های گریگوری (۱۹۶۵) و سپهوندی (۱۳۶۵) نیز بر تأثیرگذاری بیشتر عدم حضور والدین بر دختران بیش از پسران تأکید دارد با این وجود نتایج پژوهش‌های مامولا (۲۰۰۰)، روزنبرگ و لندی (۱۹۶۸) و بهزادی (۱۳۶۵) حاکی از آن است که این امر بر پسران بیش از دختران تأثیر منفی دارد، البته احتمالاً در این پژوهش‌ها صرفاً تأکید بر وضعیت تحصیلی بوده است. در حالی‌که در اغلب پژوهش‌ها، عملکرد تحصیلی پسران حتی در شرایط عادی نیز کمتر از دختران است.

یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که نوع جرم ارتكابی والدین، طول مدت محکومیت و مدت زمانی که والدین در زندان سپری کرده‌اند، بر میانگین عملکرد دانش‌آموزان تأثیر معناداری نداشته است. در توجیه این امر شاید بتوان گفت آن‌چه در کاهش عملکرد تحصیلی تأثیر داشته،

زندانی بودن فرد است نه نوع جرم، طول مدت محکومیت و یا مدت زندانی بودن آن‌ها، زیرا تمامی آزمودنی‌ها حداقل شش‌ماه از زندانی شدن را تجربه کرده‌اند.

مطابق یافته‌های پژوهش هم قبل و هم بعد از زندانی شدن والدین بین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دوره‌های تحصیلی تفاوت وجود داشته، اما این تفاوت بعد از دستگیری بسیار بیشتر شده است. این بدین معنا است که زندانی شدن والدین تفاوت عملکرد دانش‌آموزان را در دوره‌های مختلف تحصیلی تشدید کرده است. نتایج مقایسه دو به دوی میانگین‌ها حاکی از آن است که بیشترین کاهش عملکرد بعد از زندانی شدن والدین در دوره متوسطه به ترتیب در مقایسه با دوره ابتدایی و راهنمایی اتفاق افتاده است. شاید بتوان کاهش عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارای والدین زندانی را با افزایش دوره تحصیلی ناشی از ضرورت وجود نظارت خانواده جهت رسیدگی به امور تحصیلی فرزندان خود در سنین نوجوانی و مشکلات دوران بلوغ و دشواری نظارت خانواده با توجه به اهمیت یافتن تأثیر همسالان و تلاش نوجوان برای استقلال‌یابی در مقایسه با طبیعت مطیع کودک در دوره تحصیلات ابتدایی از یک‌سو و فقدان الگوهای مناسب برای هویت‌یابی در این‌گونه دانش‌آموزان به علت عدم حضور والدین به‌ویژه پدر از سوی دیگر تلقی کرد.

شهر محل سکونت خانواده زندانی تأثیری در عملکرد دانش‌آموزان دارای والدین زندانی نداشته است. شاید بتوان علت این امر را ناشی از این امر دانست که زندانی شدن فرد خود عاملی است برای محرومیت او از ارتباط با خانواده و هرگونه ارتباط منوط به رعایت ضوابط و مقررات خاص زندانی و تابع شرایط زندان‌هاست که در تمام شهرها یکسان است.

از بین عوامل مورد بررسی، دو عامل جنسیت و دوره تحصیلی بیشترین تأثیر را در کاهش عملکرد داشته است. به عبارت دیگر اگرچه زندانی شدن والدین در کاهش عملکرد تحصیلی فرزندان آن‌ها مؤثر بوده ولی این کاهش با اضافه شدن عواملی چون جنسیت و دوره تحصیلی تشدید شده و سهم عمده‌ای از تغییرات حاصل از عملکرد تحصیلی فرزندان مجرمین زندانی شده توسط این عوامل قابل تبیین می‌باشند.

پی‌نوشت‌ها

1. Emil Durkheim	9. Steinhart
2. Feelings of sham	10. Hairston
3. Social stigma	11. Mazza
4. Travis	12. Descriptive Research
5. Labeling Theory	13. Casual Comparative Research
6. Fishman	14. Ex-post Factor
7. Schnelier	15. www. prison.ir
8. Bloom	16. Stepwise

منابع

- احمدنژاد، ک. (۱۳۸۰). مقایسه عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان فاقد و واجد پدر مدارس راهنمایی شهر سنندج. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز. تهران.
- احمدی، ح. (۱۳۸۴). *جامعه‌شناسی انحرافات*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها سمت.
- افروز، غ. ع. (۱۳۸۳). *بازگشایی یک پرونده، بیجه چرا جانی شد؟* تهران: انتشارات راه تربیت.
- آدامز، پ.، میلنر، س.، و شرف، ه. (۱۳۷۳). *روان‌شناسی کودکان محروم از پدر* (ترجمه خ. باقری و م. عطاران). تهران: انتشارات راه تربیت.
- برور و هانتر (۱۳۷۷). تحقیق چند روشی در علوم اجتماعی: ترکیب اسلوب‌ها (ترجمه ح. احمدی و ا. غفاری‌نسب). شیراز: انتشارات زر. (تاریخ انتشار به زبان اصلی؟ ۲۰۰۵)
- بهزادی، م. (۱۳۶۵). بررسی وضعیت تحصیلی گروهی از فرزندان معظم شهدا در دوره راهنمایی شیراز (گزارش طرح پژوهشی). اداره کل بنیاد شهید انقلاب اسلامی شیراز، شیراز.
- جعفری، م. ح.، و نیکپور، ل. (۱۳۸۶). بررسی تأثیر مجازات زندان بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانواده‌های زندانیان زندان‌های شیراز. *مجله پژوهش علوم انسانی دانشگاه اصفهان*، ۲۵(۴)، ۷۸-۶۳.
- سپهوندی، م. ع.، ستار، آ.، و غلامرضایی، س. (۱۳۶۶). بررسی مسائل و مشکلات رفتاری، خانوادگی، اجتماعی فرزندان معظم شهدا، اسراء و جانبازان شهرستان اهواز (گزارش طرح پژوهشی). اداره کل آموزش و پرورش استان خوزستان، اهواز. ستوده، ه. (۱۳۷۶). *آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات)*. تهران: انتشارات راه نور.
- عبدی، ع. (۱۳۷۱). *آسیب‌شناسی اجتماعی تأثیر زندان بر زندانی*. تهران: مؤسسه تحقیقاتی و انتشاراتی نور.
- زاده‌محمدی، ع.، حیدری، م.، جندقی، غ.، پوراعتماد، ح.، ملک خسروی، غ.، و سعادت‌مند، ن. (۱۳۸۵). بررسی رابطه عوامل خانوادگی در وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه استان قم. *فصلنامه خانواده‌پژوهی*، ۷، ۲۳۹-۲۵۶.
- گروهی، ف. (۱۳۷۹). *بررسی رابطه بیکاری با ناهنجاری‌های اجتماعی در شهرستان سنندج*. پایان‌نامه کارشناس ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی. تهران.
- مجیدی، م.، و خسروی ش. (۱۳۷۸). مقایسه عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر شاهد با دانش‌آموزان غیرشاهد مدارس شاهد و فاقد پدر مدارس عادی شهر سنندج. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران.
- محمدی‌فرود، ح. (۱۳۷۹). *بررسی تأثیر زندانی شدن بر خانواده* (گزارش طرح پژوهشی). سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، تهران.
- مکوندی، ب.، نجاریان، ب.، شکرکن، ح.، و لیامی، ف. (۱۳۷۰). مقایسه عملکرد تحصیلی و سازگاری دانش‌آموزان شاهد. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۹(۲)، ۳۹-۵۱.
- نجاریان، ب.، و قلخانی، ش. (۱۳۷۱). *اثرات از دست دادن پدر روی سلامتی روانی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دوره راهنمایی مدارس شاهد اهواز* (گزارش طرح پژوهشی). شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان خوزستان، اهواز.

Bloom, B., & Steinhart, D. (1993). *Why punish the children? A reappraisal of the children of incarcerated mothers in America*. San Francisco: National Council on Crime and Delinquency

- Chapman, P. (2000). Racial differences in adolescent coping and self esteem. *Journal of Genetic Psychology, 161*(2), 133-140
- Christian, S. (1998). Exploring the experiences of addicted incarcerated parents whose children are cared for by relatives. *Families in Society: American Journal of Orthopsychiatry, 85*(2), 187-195.
- Cooper, M., Lloyd, L., & Wall, S. (2007). Social deprivation and educational underachievement: Lessons from London. *Journal of Education and Training, 45*(2), 79-88.
- Fishman, L. T. (1990). *Women at the wall: A study of prisoners' wives doing time on the outside*. NY: State University of New York Press
- Gregory, I. (1965). Introspective data following childhood loss a parent. *Archives of General Psychiatry, 15*, 362-367.
- Hairston, C. F. (2001). *Prisoners and families: Parenting issues during incarceration*. Jane Addams College of Social Work .Chicago :University of Illinois at Chicago Press.
- Johnston, D. (2001, May). Incarceration of women and effects on parenting. Paper presented at the Conference on the Effects of Incarceration on Children and Families, Northwestern University, Evanston, IL.
- Lawson, D., & Heaton, F. (1999). *Crime and deviance*. London: Mac Millan press, Ltd.
- Mazza, C. (2002). *The Children of incarcerated fathers' families in society*. Washington: Department of Justice.
- Mumola, C. (2000). *Incarcerated Parents and Their Children*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
- Parish, T., & Judy, W. D. (1979). Evaluations of self and parent figures by children from intact, divorced, and reconstituted families. *Journal of youth and Adolescence, 9*(4), 347-351.
- Parke, R. D., & Alison, K. (2001, January). *Effects of parental incarceration on young children*. Papers prepared for the "From Prison to Home" Conference, US Department of Health and Human Services the Urban Institution.
- Schneller, D. P. (1976). *The prisoner's family: A study of the effects of imprisonment on the families of prisoners*. San Francisco: R and E Research Associates.
- Smith, P. K., & Thompson, D. (1994). *Children on hold: Improving the response to children whose parents are arrested and incarcerated*. Washington: Association Center for Children and the Law.
- Taylor, V. (1979). Florida law requires prisons to improve visiting conditions. *Corrections Journal, 3*(21), 3-4.
- Travis, J. (2003). *Prisoners once removed*. Washington: The Urban Institute Press.